

ПСИХОЛОГО– ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Ярославцева М.І.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Анотація. Робота присвячена проблемі становлення професійної самореалізації студентів. Дано аналіз наукової літератури й виявлено поняття самореалізації й професійної самореалізації студентів. Розкрито особливості, рівні й параметри професійної самореалізації майбутніх педагогів. Остання показана як складний процес, що здійснюється в результаті активної діяльності студента.

Ключові слова: психологія, педагогіка, студент, реалізація, професійний, навчання.

Аннотация. **Ярославцева М.И.** **Психолого-педагогические аспекты сущности профессиональной самореализации студентов.** Работа посвящена проблеме становления профессиональной самореализации студентов. Дан анализ научной литературы и выявлено понятие самореализации и профессиональной самореализации студентов. Раскрыты особенности, уровни и параметры профессиональной самореализации будущих педагогов. Последняя показана как сложный процесс, который осуществляется в результате активной деятельности студента.

Ключевые слова: психология, педагогика, студент, реализация, профессиональный, обучение.

Annotation. **Yaroslavtseva M.I.** **Psychologic pedagogical aspects of nature of professional self-realization of students.** This article deals with the problem of professional self-realize of the students. The author analysis different scientific sources and gives the definition of the student's professional self-realization. The author opens before us levels, peculiarities of students' professional self-realization. The author also shows us complex process which can be realized as a result of student action.

Keywords: psychology, pedagogics, student, embodying, professional, learning.

Вступ.

Зміни умов розвитку суспільства, вступ України до світової спільноти, процеси демократизації та інтеграції викликали зміни цілій освіти. Загальні світові тенденції в освіті - створення єдиного освітнього та інформаційного простору, перехід до безперервної освіти – висувають якісно нові вимоги щодо підготовки фахівців. У зв'язку з цим психолого-педагогічними науками зазначається той факт, що в кожній особистості закладене позитивне начало, призначення якого – спрямовувати людину шляхом її самореалізації. Це, перш за все, стосується і шляхів професійної самореалізації в умовах підготовки педагогічних кадрів для дошкільної освіти. Розглядаючи навчально-професійну діяльність як важливу сферу життєдіяльності студента, слід відзначити, що реалізованість студентом власної індивідуальності, неповторності, унікальності, має позитивний вплив на саморозвиток та самореалізацію в подальшій професійній діяльності педагога, професіоналізм та компетентність якого є провідною умовою успішного розвитку підростаючого покоління.

Внаслідок аналізу психолого-педагогічних досліджень було встановлено, що спільними рисами для вітчизняних та закордонних гуманістичних концепцій самореалізації є: віра в особистий досвід людини, здатність відкривати в собі унікальний особистісний потенціал, самостійно визначати напрям особистісного зростання у відповідній професійній діяльності. Мотивом самореалізації є не протиріччя, а узгодження між внутрішньою сутністю людини та рішеннями, які вона здійснює. Шлях до прояву самореалізації лежить через активну пізнавальну діяльність, яка пов'язана із самопізнанням свого ціннісного змісту, творчим мисленням, розвитком допитливості та інтелекту в цілому [3].

Отже, самореалізацію студента в навчальному процесі ми розуміємо як свідоме, за власною ініціативою, прагнення до самопізнання, самовиявлення, самозадоволення, реалізації своїх можливостей у професійній діяльності, створення вагомих стосунків з іншими.

На підставі аналізу літературних джерел ми виокремили дослідження, спрямовані на вивчення процесу самореалізації.

Проблему сутності людини, її призначення й сенсу життя висвітлює видатний український філософ Г.С.Сковорода. Як просвітитель він вважав, що ідеальним є таке суспільство, в якому кожен може реалізувати свої задатки у «сродній праці», втілити їх у життя за допомогою освіти. Г.С.Сковорода був впевнений, що щастя доступне всім, бо природа нікого не обділила. Варто лише звернути увагу на самого себе й пізнати у собі «справжню людину», усвідомити, «до чого вона народжена», знайти своє покликання і щастя у «сродній праці». Тому він і проголошував самопізнання універсальним способом перебування до висвіту [6].

Продовження ідей видатного українського філософа та поета ми знаходимо у педагогічних роботах К.Д.Ушинського. Він наголошує на тому, що особистість реалізує себе в діяльності відповідно до своїх задатків, потреб, внутрішніх мотивів та ціннісних орієнтирів. Прагнучи створити наукову основу для індивідуалізації людських особистостей, видатний педагог обґрунтував теоретичні засади організації навчального процесу, спрямованого на розвиток творчої самодіяльності особистості, здатної до внутрішнього самовдосконалення й самореалізації [9].

У педагогічну розробку проблеми самореалізації особистості значний внесок зробив В.О.Сухомлинський. У формуванні особистості, здатної успішно самореалізуватися, на думку українського педагога – гуманіста, суттєва роль належить педагогові, оскільки від нього значною мірою залежать шляхи розвитку творчих здібностей вихованців [8].

Робота виконана за планом НДР Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Формулювання цілей роботи

Метою статті є розкрити сутність та основні аспекти професійної самореалізації.

Конкретизація мети полягає у таких *завданнях*:

- проаналізувати наукову літературу та виявити поняття професійної самореалізації з точки зору нашого дослідження;
- розкрити зміст поняття;
- виявити основні проблеми професійної самореалізації в педагогіці.

Результатидослідження

Принцип індивідуалізації навчально-виховного процесу, формування планів розвитку, засобів стимуляції та корекції характерні для теоретичної спадщини і педагогічної діяльності вітчизняного педагога С.І.Миропольського. Він наголошував на актуалізації суб'єктного начала у навчальному процесі, що є обов'язковою умовою для продуктивного перетворення самого себе [5].

Питання засобів саморозвитку особистості для її самореалізації розробляли такі російські педагоги П.Ф.Каптерев, П.Ф.Лесгафт та ін.. У їх педагогічних роботах ми знаходимо високу оцінку навчальному процесу діяльнісного характеру, здатність до інтелектуальної самоосвіти, морального самовизначення.

Спираючись на позицію П.Ф.Каптерева, ми вважаємо, що визнання особистості студента як самоцінної індивідуальності, яка здатна до власної логіки розвитку, потреби до саморозвитку як самобудівництва, прагнення до створення умов щодо пізнавальної діяльності сприяє самоосмисленню, внутрішній активності, самодіяльності та, в свою чергу, самореалізації в навчальному процесі [2]. Ці важливі якості набувають особливого значення у процесі різних видів педагогічної практики студентів вищих навчальних закладів.

У межах нашого дослідження звернемо увагу на роботи М.Бердяєва, М.Мамардашвілі, які проблему самореалізації особистості розглядають в контексті двох основних проблем: проблеми свободи та проблеми творчості. Виходячи з аналізу їх робіт, можна зробити висновок, що майбутній педагог в сучасних умовах має вільний вибір шляхів досягнення освітніх цілей, які передбачають особисту відповідальність за результат своєї діяльності [1, 4].

Роздуми зазначених класиків педагогіки являють собою цінність, оскільки вони звернені до вільної та самостійної думки, усвідомленню унікальності особистості, розвитку її індивідуальності. Висунуте в педагогіці та психології гасло «вільного розвитку» пропонує усвідомлення студентом природи своєї особистості, вільної та здатної до самореалізації.

Феномену самореалізації особистості присвячені роботи сучасних педагогів та психологів Л.О.Коростильової, М.А.Костенко, Л.О.Мільто, М.І.Ситнікової, Л.В.Цурикової, в яких самореалізація розглядається як процес, як діяльність, як творчість, як потреба.

Сучасні західні та вітчизняні школи, які реалізують потреби часу та соціуму, виходять на шляхи створення освітніх систем, зорієнтованих на самовизначення та самореалізацію особистості (системи розвивального навчання Л.Занкова, технологія розвивального навчання Д.Єльконіна – Давидова, системи розвивального навчання із спрямуванням на розвиток творчих якостей особистості (І.Волков, Г.Альтшуллер), особистісно зорієнтоване навчання (І.Якіманська), технологія саморозвивального навчання Г.Селевко, технологія авторської школи самовизначення О.Тубельського школа – парк М.О.Балабана та ін.).

Наприклад, технологія саморозвивального навчання Г.Селевко представляє новий рівень розвивального навчання. Її концептуальні положення базуються на використанні мотивів самовдосконалення та задоволенні потреби саморозвитку особистості у самоствердженні, самовираженні, захищеності, самоактуалізації. Школа – парк М.О.Балабана створює умови для реалізації особистісного інтересу до тих або інших предметних галузей і конструювання на цій основі особистісного знання про конкретні науки й свого світосприймання в умовах вільної, студійної форми комунікації на основі інтересу. Яскраво виражений гуманістичний характер має педагогіка відомого українського вчителя В.Ф.Шаталова, яка є альтернативою традиційній авторитарній педагогіці [7]. Цілісна і струнка його система дає ключі для розв'язання найгостріших питань сучасної освіти, створює надійні стимули для підвищення якості знань учнів.

У роботах С.Вітвицької, С.Сисоєвої, З.Слепкань, присвячених професійному становленню особистості, наголошується на тому, що професійне самовизначення індивіда, в першу чергу визначається вимогами, які висуваються у тій чи іншій професії. Професійне становлення має вигляд адаптації, пристосування людиною своїх особистісних якостей, мотивів та потреб до зовнішнього середовища.

У основі досліджень професійної самореалізації лежить категорія предметної діяльності педагога як єдності практичних та теоретичних форм та рухомих сил його розвитку, на яку впливають зміни в умовах вищої освіти. Модернізація системи освіти та діяльності педагогів відбувається сьогодні у зв'язку з необхідністю пристосуватися до вимог соціуму. На цей процес впливають політичні, економічні та культурні умови життя. Не має сумніву, що у системі сучасної освіти знаходять відображення загальні тенденції розвитку суспільства, пов'язані з гуманізацією, індивідуалізацією та реалізацією особистісного підходу. Важливим завданням спеціаліста є узгодження між напрямом зміни особистості в процесі професіоналізації та особистісними якостями, які відповідають її життєвим цілям і цінностям. Якщо ці орієнтири не узгоджені, особистість не має змоги досягти зрілості та цілісності, а суспільство – отримати ефективні результати її діяльності.

Зв'язок особистості та професії потребує конкретизації ознак та якостей категорії «професійна самореалізація» у відношенні до педагогічної професії як особливого виду трудової діяльності.

Аналізу даної дефініції передують розуміння головної освітньо-виховної функції діяльності педагога, під час якої педагог як суб'єкт професійної діяльності сам визначає її зміст, завдання та засоби, проектує і здійснює педагогічну діяльність та спілкування. Тому, досліджуючи сутність професійної самореалізації, ми звертаємося до наукових принципів, змісту та методів педагогічної науки. Предмет дослідження охоплює проблеми не тільки діяльнісного характеру, а й особливості психологічного самопочуття педагога, пов'язані із задоволенням потреби в самоактуалізації (як синоніму самореалізації), в саморозвитку та професійному вихованні педагога.

Таким чином, розуміння професійної самореалізації як педагогічної категорії пов'язано з особливостями професії педагога як фахівця, як особистості та головного суб'єкта діяльності.

Професійно-педагогічна самореалізація студентів розуміється нами як сукупність виявів постійно зростаючих індивідуальних професійно-особистісних якостей майбутнього педагога, внаслідок яких він відтворює себе в педагогічній діяльності (педагогічній практиці у ВНЗ на різних її рівнях).

Особливості професійної самореалізації майбутніх педагогів виявляються в педагогічних діях та відношеннях, ідентифікації себе з педагогічною професією, що найбільш яскраво виявляються під час суто навчального процесу та педагогічної практики. Згідно з цим аспектом можна зробити припущення про те, що професійна самореалізація виявляється на певних рівнях та у певних межах.

1. У суто навчальній діяльності самореалізація має вияв у межах навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі на лекціях, семінарських заняттях та ін.
2. На рівні педагогічної практики самореалізація відбувається у процесі взаємодії безпосередньо з дітьми дошкільного віку.

Аналіз процесу професійної самореалізації дозволяє виокремити такі параметри: педагогічний простір, характер та ефективність її вияву.

Педагогічний простір досягнення професійно-педагогічної самореалізації студентів охоплює як суто навчальну так і практичну діяльність з вихованцями, де виявляються професійно-особистісні якості майбутнього педагога. Його можна вважати позитивним, якщо варіації досягнення самореалізації багатозначні у різних її напрямках.

Характер самореалізації визначається як творчий, конструктивний та репродуктивний. Творчий самореалізації характерний самостійний пошук засобів виховання дітей та власного розвитку; конструктивний характер проявляється у перенесенні знайомих засобів, методів становлення себе як педагога у менш знайомі умови або застосуванні у знайомих умовах засобів та методів з елементами новизни; репродуктивна самореалізація характеризується віддзеркаленням студентом результатів пошуків інших педагогів у навчально-практичній діяльності.

Ефективність процесу самореалізації нами пов'язується з успішністю педагогічної діяльності студента в процесі педагогічної практики та позитивними майбутніми професійними орієнтирами.

Висновки.

Таким чином, професійно-педагогічна самореалізація є складним процесом, який здійснюється в процесі активної практичної діяльності та має педагогічні функції і завдання згідно з структурними характеристиками особистості майбутнього педагога.

Аналіз професійної самореалізації майбутніх педагогів потребує подальшого вивчення комплексу умов, які детермінують цей процес.

Список літератури

1. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.- 342с.
2. Каптерев П.Ф. Педагогический процесс. Изб. Пед. Соч. – М.: Педагогика, 1982.- 240с.
3. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. – СПб.; Речь, 2005. – 222 с.
4. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М. «Культура», 1992
5. Миропольский С.И. Дидактические почерки. Ученик и воспитывающее обучение в народной школе. – Спб.: Изд-во И.Скороходова 1890
6. Огородник І.В., Русін М.Ю. Українська філософія в іменах: Навч. посібник / За ред. М.Ф.Тарасенка. – К., Либідь, 1997. – 328 с.
7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5 т. – К., 1977.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. Т. 1. – К.: Рад. школа, 1983. – 489 с.

Надійшла до редакції 14.02.2007р.